

Summaria Europensia 4/2008

Summaria Europensia number 4/2008 on pühendatud Euroopa Liidu keskkonnapoliitika üldküsimustele.

Koostanud Anu Nestor

Ettepanekud ja tagasiside: Anu.Nestor@nlib.ee

Toimetanud Kristiina Volt

Märksõnad: keskkond, keskkonnakaitse, tegevuskavad, keskkonnaõigus

SISUKORD

1. Saateks.....	2
2. Refereeringud.....	4
3. Artikliviited.....	7
3.1. Ajakirjad EL infokeskuses.....	7
3.2. Artiklid teadusajakirjades.....	7
4. Raamatuviiteid.....	8
5. Internetiallikad.....	13

1. Saateks

Euroopa riigijuhid leppisid 1972. aastal kokku ühise keskkonnapoliitika arendamises. Keskkonnateemat käsitlevad artiklid lisati Ühtsesse Euroopa Akti. Täna ühise keskkonnapoliitika aluseks on Euroopa Asutamislepingu artiklid 6, 174-176. Käivitatud keskkonnaprogrammide raames on vastu võetud ligi 300 direktiivi ja määrust. Need dokumendid on aidanud integreerida ökoloogilisi ja keskkonnaalaseid aspekte kõikidesse ühenduse poliitikavaldkondadesse.

Paraku ei ole ilmnenud üldist keskkonnaseisundi paranemist: -

2004. a. Madalmaade eesistumisperioodil koostatud aruanne „*Outstanding Environmental Issues: a review of the EU's environmental agenda*“ (<http://www.rivm.nl/bibliotheek/digitaaldepot/OutstandingEnvironmentalIssues.pdf>) tõdeb, et Euroopa Liit on olnud küll edukas vähendamaks survet keskkonnale ja viinud ellu neid majandusinvesteeringuid, mis on töötanud inimeste tervise ja ökosüsteemide heaks, ent samas on võimalik täheldada survet Euroopa keskkonna erinevatel tasanditel – kliimamuutused, õhusaaste linnades, loodusliku mitmekesisuse vähenemine jne.

Euroopa Liidu dokumendid

Läbi aastate on vastu võetud kuus tegevusprogrammi: (1)aastateks 1973-1976, (2)1977-1981, (3)1982-1986, (4)1987-1992, (5)1993-2000 ja (6)2002-2010. Programm aastateks 2002-2010 „**Keskkond 2010: Meie tulevik, meie valik**“ keskendub neljale prioriteetsele valdkonnale: kliimamuutuste ja globaalse soojenemise tõkestamisele, looduslike koosluste ja ürglooduse kaitsmisele, keskkonna ja terviseküsimuste juhtimisele, loodusvarade kaitsmisele ja jäätmekorraldusele.

Programm aastateks 2002-2010 „Keskkond 2010: Meie tulevik, meie valik“ võeti vastu Euroopa Parlamendi ja Nõukogu otsusega 1600/2002/EÜ 22. juulil 2002. (vt. <http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:07:32002D1600:ET:PDF>)

Programm aastateks 2002-2010 eeldas seitsme temaatilise programmi (õhukvaliteet, jäätmetekke vältimine ja jäätmete ringlus, merekeskkonnakaitse, mullakaitse, pestitsiidide säästev kasutamine, loodusvarade säästev kasutamine ja linnakeskkonnaseisund) kinnitamist ning uut keskkonnapoliitika arengustrateegiat: (vt. http://ec.europa.eu/environment/newprg/strategies_en.htm)

Keskkonnaprogrammide rahastusinstrument LIFE+ on kättesaadav aadressil (vt. <http://ec.europa.eu/environment/life/index.htm>).

Kaasaegse keskkonnakaitse aluseks on põhimõte, et saastaja maksab. Vastav direktiiv jõustus 30. aprillil 2007- „Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/35/EÜ, 21. aprill 2004, keskkonnastutusest keskkonnakahjustuste ärahoidmise ja parandamise kohta“:

(vt. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:08:32004L0035:ET:PDF>)

Eestis on nimetatud dokumenti rakendatud Keskkonnavastutuse seaduses.

Keskkonda käsitlevad kehtivad õigusaktid on kättesaadavad aadressil:
<http://eur-lex.europa.eu/et/repert/1510.htm>

Valge raamat *Environmental liability COM (2000)66* on kättesaadav aadressil
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0066:FIN:EN:PDF>.

Eesti programmid

Eestis alustati keskkonnategevuskavade (KTK) koostamist 1997. aastal, kui valmistuti nii lähiaja kui ka pikemaks tegevuskavaks. Esimene lähiaja KTK kinnitati aastateks 1998-2000, järgnesid KTK-d aastateks 2001-2003 ja 2004-2006. Praegu kehtib KTK aastateks 2007-2013.

(vt. http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=380093/Keskkonnategevuskava+2007-2013_20022007_rtf_1.pdf), mis juhindub dokumendi „Eesti Keskkonnastrateegia aastani 2030“

(vt. http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=328494/KS_loplil_riigikokku_1.pdf) eesmärkidest ja tegevussuundadest.

2. Refereeringud

EUROOPA ÕIGUSSTRATEEGIA OSALEMISEKS GLOBAALSES KESKKONNAKOOSTÖÖS

Jonas Ebbesson. European legal strategies to global environmental cooperation.
In : Per Cramér and Thomas Bull (eds.). Swedish studies in European law. Vol. 2.
Oxford : Hart Publishing. 2006, lk. 17-38.

Artikkel käsitleb Euroopa Liidu (EL) rolli globaalses keskkonnakoostöös. Autor rõhutab kolme aspekti: rahvusvahelist koostööd, ettevaatusprintsipi (*precautionary principle*) ja mitmepoolsust (*multilateralism*).

1957. aastal Roomas sõlmitud Euroopa Majandusühenduse leping ei sisaldanud keskkonnakaitsega seotud sätteid. 1972. aastal, seoses Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) korraldatud Stockholmi keskkonnakonverentsiga võttis Euroopa Majandusühendus vastu ühenduse esimese keskkonnaprogrammi. Nii esimeses kui ka järgnevas, kokku kuues keskkonnaprogrammis rõhutati vajadust teha koostööd rahvusvaheliste organisatsioonidega nagu Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon, ÜRO ja Euroopa Nõukogu. Kuigi esimesed keskkonnaprogrammid kujutasid endast märkimisväärset edusammu ühenduse keskkonnapoliitika kujunemises, lõi keskkonnapoliitikale õigusliku aluse 1987. aastal jõustunud Ühtne Euroopa Akt. Leping sõnastas keskkonnapoliitika eesmärgid ja põhimõtted, keskkonnakaitse muutus võrdseks ühenduse teiste tegevusvaldkondadega. Jätkuvalt rõhutati vajadust teha koostööd rahvusvaheliste organisatsioonide ja kolmandate riikidega.

Rahvusvaheliste keskkonnalepingute näitel selgitatakse artiklis ELi ja liikmesriikide pädevust lepingute sõlmimisel ja täitmisel. EL on ühinenud kõigi olulisemate globaalsete ja regionaalsete lepingutega, välja arvatud laevade põhjustatud õlireostust puudutavad lepingud. EL sõlmib rahvusvahelisi keskkonnalepinguid paralleelselt liikmesriikidega jagatud pädevuse põhimõttel. Vaatamata ELi ja liikmesriikide tegevuse koordineerimisele, võib teiste lepingupoolte jaoks olla raskesti mõistetav, kellega läbirääkimisi tegelikult peetakse ja kas lepingu täitmisel kannab õiguslikku vastutust EL või liikmesriik. Kaubandus ja kalandus on ELi ainupädevuses, kuid ka nende valdkondade rahvusvahelised lepingud võivad sisaldada liikmesriikide pädevusse kuuluvaid elemente; ELi institutsioonide ja liikmesriikide volitused lepingu osade täitmisel võivad varieeruda, mis nõuab pidevat õiguspädevuse ja vastutuse selgitamist enne läbirääkimisi ja nende ajal.

EL taotleb rahvusvahelistes keskkonnalepingutes õigusriigi põhimõtete järgimist. Näitena toob autor lepingutingimuste tõlgendamisel osapooli abistavate vastavuskomiteede (*compliance committees*) töökorralduse. ELi sellist lähenemisviisi toetab liidusisene kogemus keskkonnadirektiivide kohaldamisel liikmesriikides ja tõlgendamisel Euroopa Kohtus. Mitme liikmesriigi keskkonnaõigus on Euroopa keskkonnaõiguse kohaldamise otsene tulemus. Peamine abinõu keskkonnaõiguse kohaldamisel on direktiiv, mis saadetakse liikmesriikidele rakendamiseks ja milles nõutud tulemuste saavutamist jälgib Euroopa Komisjon, pöördudes vajadusel Euroopa Kohtu poole. Samuti on siseriiklikel kohtutel õigus pöörduda Euroopa Kohtusse küsimustega ühenduse õigusnormi tõlgendamisest. Lisaks jälgib Euroopa Kohus

aktiivselt rahvusvaheliste lepingute täitmist liikmesriikides.

Üksikasjalikumalt peatatakse artiklis kahel keskkonnaõiguse kujunemise seisukohalt olulisel läbirääkimisel: ettevaatusprintsipi rakendamisega seotud kõnelused ja Kyoto protokollu ratifitseerimine. Ettevaatusprintsipi kohustab võtma meetmed tarvitusele ka siis, kui puuduvad pädevad tõendid tegevuse kahjulikkuse kohta. ELi survele on ettevaatusprintsipist kujunenud üks nüüdisaegse keskkonnaõiguse põhiprintsiipi. Kyoto protokollu vastuvõtmise käik annab tunnistust sellest, kuidas EL kasutab eesmärkide saavutamiseks mitmepoolsust. Ameerika Ühendriigid keeldusid Kyoto protokollu ratifitseerimisest, seades sellega ohtu protokollu jõustumise. EL suutis mõjutada ülejäänud riike otsustama ratifitseerimise kasuks ning saavutas Kyoto protokollu jõustumise 2005. aastal.

Vaatamata Euroopa Komisjoni ja liikmesriikide vahelisele huvide konfliktile ning õigustatud kriitikale ELi kõrvalekaldumiste kohta alustekstides seotud eesmärkidest, ajab EL erinevalt enamikust arenenud riikidest ja tööstusregioonidest, s-h. Ameerika Ühendriikidest aktiivset ja tõhusat rahvusvahelist keskkonnapoliitikat.

Refereerinud Li Lind

PÄDEVUSE JAOTUS ENERGIASEKTORIS

Haghighi, Sanam S. Energy security and the division of competences between the European Community and its member states. // European Law Journal (2008) nr. 4, lk. 461-482.

Energiajulgeolek on olnud ELi liikmesriikide energiapoliitika esiplaanil juba aastakümneid, ELi regulatiivses raamistikus on aga energiapoliitika uus nähtus.

Korduvalt on esile kerkinud küsimus, kes vastutab energiajulgeoleku tagamise eest Euroopas. Artikkel püüab välja tuua antud valdkonna sõlmküsimused ELi õiguses ning energiajulgeoleku eest vastutajad.

Artiklis selgitatakse ELi õiguse olulisemaid aspekte, mis on seotud pädevuse jaotusega energiajulgeolekus. Esiteks täpsustatakse energiasektorit puudutavate lepingute sätteid ELi tasandil. Teiseks kirjeldatakse pretsedendiõiguse asjakohasust pädevuse jaotuse määramisel ELi ja liikmesriikide vahel. Analüüsides ja olemasolevat seadusandlust arvesse võttes uuritakse, mil viisil on ELis energiavarustus tagatud.

Energiajulgeolek hõlmab nii tarbijatele energiaga varustatuse kui ka tootjatele nõudluse tagamist. Kuna Euroopa energiavarustus sõltub suurel määral liiduvälistest energiaallikatest, siis peetakse julgeolekuanalüüsi vajalikuks. Üldjuhul on ekspertide kõneaineks riskid nagu energiavarude ammendumine, energiaallikate ja -transiidi ebakindlus, investeerimiskord tootjariikides jne. Artikkel püüabki selgitada, milline on või peaks olema ELis pädevuse jaotus, et energiajulgeolek oleks Euroopas tagatud. Arvesse tuleb seejuures võtta nii ühenduse energiaspektori sise- kui ka välisturgu.

Autor tõstab esile Euroopa Ühenduse (EÜ) asutamislepingu artiklit 308, mis on laialdaselt leidnud kasutust ühenduse õigusaktide laiendamisel nendele valdkondadele, millel puudub õiguslik alus. Seni, kuni nimetatud lepingu täiendused

ja parandused ei piira selle kohaldamist, võib artikli 308 kasutus vajadusel luua ühenduse pädevuse ka energiavaldkonnas.

Artiklis analüüsitakse ja võrreldakse energiavaldkonna kajastatust ELi lepingutes, püüdes seeläbi anda ettekujutust ELi energiapoliitika arengust. Suurt tähelepanu pöörab autor eelkõige energiajulgeolekule ning sellele, kuidas on lepingute sisu antud valdkonnas arenenud ja käsitlust leidnud. Üheks oluliseks läbimurdepunktiks võib pidada Euroopa põhiseaduse lepingut, milles oli esmakordselt antud seaduslik alus ELi tegevusele energiasektoris. Kuigi Euroopa põhiseaduse leping lükati 2007. aasta juunis tagasi, viidi energiat puudutavad sätted sisse uude reformilepingusse.

Pädevuse piiritlemisel ühenduse ja tema liikmesriikide vahel on kohaldatud ulatuslikku kohtulikku järelevalvet, mistõttu käsitletakse artiklis ka pretsedendiõigust. Näidetena toodud kaasused toovad nähtavale Euroopa Kohtu järkjärguliselt muutunud hoiakud energiavaldkonnas, mis omakorda viitavad üha enam laienevale ühenduse pädevusele.

Autor arutleb selle üle, kas ELi pädevuse laienemine energia valdkonnas on hea või halb üldisele energiajulgeolekule Euroopas või peaks selle garanteerimine siiski olema jagatud ühenduse ja tema liikmesriikide vahel. Artikli lõpus rõhutatakse, et nii kaua, kuni ei ole liikmesriikidel kindlustunnet ega usaldust ühenduse energiapoliitika suhtes, peab pädevuse jaotus välises energiajulgeolekus eksisteerima ühenduse ja liikmesriikide vahel tugeva koostööna.

Refereerinud Liina Kukkur

3. Artikliviited

3.1. Ajakirjad EL infokeskuses

Review of European Community & International Environmental Law.

Environment for Europeans: magazine of the Directorate-Genral for the Environment.

3.2. Artiklid teadusajakirjades

Andersen, Birgitte. Revision of environmental guidelines. // European Energy and Environmental Law Review , 2008, nr. 1, lk. 23-30.

Benson, David; Jordan, Andrew. A grand bargain or an „incomplete contract“? European Union Environmental Policy after the Lisbon Treaty. // European Energy and Environmental Law Review, 2008, nr. 5, lk. 280-290.

Elefhteradis, Pavlos. Environmental rights in the EC legal order. // Yearbook of European Law, 2007, vol. 26, lk. 297-316.

Gardner, M. J. Policy profile: a frame work for the classification, prioritization and analysis of research for European enviornmental regulators. // European Environment, 2008, nr. 5, lk. 312-324.

Hedemann-Robinson, Martin. Article (2) EC and the enforcement of EC environmental law : a case of environmental justice delayed and denied? An analysis of recent legal developments. // European Environmental Law Review, 2006, nr. 11, lk. 312-342.

Obradovic, Daniela. EC rules on public participation in environmental decision-making at the European and national levels. // European Law Review, 2007, nr. 6, lk. 839-859.

Pereira, Ricardo. Environmental criminal law in the first pillar: a positive development for environmental protection in the European Union?. // European Environmental Law Review, 2007, nr.10, lk. 254-268.

Thomas, Henning. Declassification of protected areas under the habitats and the wild birds directive. // European Energy and Environmental Law Review, 2008, nr.1, lk. 3-11.

Wennerås, P. Towards an ever greener Union? Competence in the field of the environment and beyond. // Common Market Law Review, 2008, nr. 6, lk. 1645-1685.

4. Raamatuviiteid

Nimestik kajastab RR-s leiduvaid väljaandeid alates 2002.aastast.

Agriculture and the environment in the EU accession countries : implications of applying the EU common agricultural policy / European Environment Agency. Copenhagen : European Environment Agency. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004.- 54 lk. : ill.

Air pollution in Europe 1990-2004 / European Environment Agency. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities ; Copenhagen : European Environment Agency, 2007. - 79 lk. : ill. EEA report, 1725-9177 ; 2/2007.

Air pollution in Europe, 1990-2000 / European Environment Agency. - Copenhagen : European Environment Agency ; Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. - 77 lk. : ill.

Arctic environment : European perspectives : why should Europe care? / European Environment Agency. - Copenhagen : European Environment Agency ; Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. - 58 lk. : ill.

Bell, Michael M. ; Carolan, Michael, S. An invitation to environmental sociology. - Thousand Oaks (Calif.) [etc.] : Pine Forge Press, 2004. - xvi, 325 lk. : ill.

Berwick, Gwen ; Thorne, Sydney. Science and environment = Teadus ja keskkond / [tõlkija Elen Laanemaa ja Tiia Rinne]. - Tallinn : TEA Kirjastus, 2003. - 159, [1] lk. : ill.; 1 CD (75 min.) ; 1 videokassett.

Biodiversity and the EU : sustaining life, sustaining livelihoods : conference report / Department of the Environment, Heritage and Local Government ; [European Commission]. - [Dublin?], 2005. - viii, 255 lk. : ill.

Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni III riiklik aruanne : Eesti Vabariik / Keskkonnaministeerium ; [koostanud Lea Tummeleht ; toimetanud ja tõlkinud Aleksei Lotman]. - Tallinn : Keskkonnaministeerium, 2005. - 172 lk. : ill.
<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=227213/Bioloogilise+mitmekesisuse+III+riiklik+aruanne.pdf>
<http://digar.nlib.ee/show/nlib-digar:3812>

EEA strategy 2004-2008 / European Environment Agency. - Copenhagen : European Environment Agency ; Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2004. - vi, 20 lk. : ill.

Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030 / Keskkonnaministeerium. - [Tallinn] : Keskkonnaministeerium, [2008]. - 48 lk.

Eesti keskkonnategevuskava aastateks 2007-2013 / [eessõna: Annika Uudelepp]. - Tallinn : Keskkonnaministeerium, 2008. - 48 lk. : ill.

EKA strateegia 2004-2008 / Euroopa Keskkonnaagentuur. - Luxembourg : Euroopa Ühenduste Ametlike Väljaannete Talitus, 2003. - vi, 20, ill.

http://www.eea.europa.eu/documents/strategy-docs/strategy_web-et.pdf

<http://digar.nlib.ee/show/nlib-digar:6688>

Energy and environment in the European Union : tracking progress towards integration / European Environment Agency. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities ; Copenhagen : European Environment Agency, 2006. - 52 lk. : ill.

The environment? : what Europeans think 2002 : principal results of polls conducted in 2002 within the framework of the EUROBAROMETER 58.0 and FLASH EUROBAROMETER 123 surveys. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. - 36 lk. : ill.

Environmental encyclopedia / Marci Bortman ... [et al.], editors. 3rd ed. - Detroit [etc.] : Gale, 2003. 2 kd. - (xxxii, 1641 lk.) : ill.

Environmental law, the economy and sustainable development : the United States, the European Union and the international community / edited by Richard L. Revesz [et al.]. - Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2008. - ix, 437 lk.

Environmental monitoring and reporting : Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia / Economic Commission for Europe. - New York : United Nations, 2003. - ix, 67 lk. : ill.

Environmental policy in transition : ten years of UNECE environmental performance reviews / Economic Commission for Europe. - New York ; Geneva : United Nations, 2003. - vi, 91 lk. : kaart.

Environmental review 2005 : indicator-based summary / Estonian Environment Information Centre ; [edited by Katre Liiv, Anu Soolep ; translation from Estonian: Aina Haljaste ; design: Jaanika Okk ; photos: Lauri Klein]. - Tallinn : Estonian Environment Information Centre, 2007. - 70 lk.

http://www.keskkonnainfo.ee/publications/105_PDF.pdf

<http://digar.nlib.ee/show/nlib-digar:1899>

Environmental risks and insurance : a comparative analysis of the role of insurance in the management of environment-related risks / Organisation for Economic Co-operation and Development. - Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2003. - 90 lk.

Estonian Environmental Strategy 2030 / Ministry of the Environment. - [Tallinn] : Ministry of the Environment, [2008]. - 48 lk.

The EU Forest Action Plan, 2007-2011 / European Commission, Agriculture and Rural Development. - [Luxembourg : Office for Official Publications of European Communities, 2008. - 25 lk. : ill.

Euroopa keskkond : kolmas hinnang : kokkuvõtte / Euroopa Keskkonnaagentuur. - Copenhagen : Euroopa Keskkonnaagentuur ; Luxembourg : Euroopa Ühenduste

Ametlike Väljaannete Talitus, 2003. - 61 lk. : ill.

http://reports.eea.europa.eu/environmental_assessment_report_2003_10-sum/et/kiev_sum_et.pdf

Euroopa keskkond : neljas hindamisaruanne : kokkuvõte / Euroopa Keskkonnaagentuur. - Copenhagen : Euroopa Keskkonnaagentuur ; Luxembourg : Euroopa Ühenduste Ametlike Väljaannete Talitus, [2007]. - 27 lk. koos kaanega : ill., kaart.

http://www.keskkonnainfo.ee/publications/107_PDF.pdf

European environment outlook / European Environment Agency. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities ; Copenhagen : European Environment Agency, 2005. - 87 lk. : ill. EEA report, 1725-9177 ; 4/2005.

Europe's environment : the fourth assessment. - Copenhagen : European Environment Agency, 2007. - 452 lk. : ill., kaardid. Bibliograafia lk. 412-452.

http://reports.eea.europa.eu/state_of_environment_report_2007_1/en

Europe's environment : the third assessment. - Copenhagen : European Environment Agency ; Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. - 343 lk. : ill. Environmental assessment series ; no. 10.

The European environment : state and outlook 2005 / European Environment Agency. - Copenhagen : European Environment Agency, 2005. - 570 lk. : ill., kaart.

Geneva green guide. - Geneva : United Nations Environment Programme International Environment House, 2003. - x, 94 lk.

Hayward, Tim. Constitutional environmental rights. - Oxford ; New York : Oxford University Press, 2005. - xii, 236 lk. Sisaldab bibliogr. lk. 217-228.

Inimene ja keskkond 2007 [Võrguteavik] : muutused Eesti elanike keskkonnateadlikkuses ja keskkonnateadvuses 1994-2007 : võrdlusjooni Euroopaga / [koostajad Piret Kuldna, Hella Kaldaru ja Kaja Peterson]. - Tallinn : Säätva Eesti Instituut, 2008. SEI väljaanne ; 10.

<http://www.seit.ee/failid/311.pdf>

<http://digar.nlib.ee/show/nlib-digar:18675>

Jätksuutlik tulevik on meie kätes : ELi säästva arengu strateegia tutvustus / [Euroopa Komisjon]. - Luxembourg : Euroopa Ühenduste Ametlike Väljaannete Talitus, 2008. (Luxembourg). - 79, [3] lk. koos kaanega : ill.

Kaasaegse ökoloogia probleemid : Eesti ökoloogia globaliseerivas maailmas : Eesti IX ökoloogiakonverentsi lühiartiklid : Tartu, 11.-12. aprill 2003 = Problems of contemporary ecology : Estonian ecology in the globalising world : short communications presented at the Estonian IX Conference in Ecology : Tartu, April 11-12th 2003 / Eesti Ökoloogiakogu ... [jt.] ; toim. [ja eessõna:] T. Frey. - Tartu : Eesti Ökoloogiakogu. 368 lk., ill.

Keskkond ja säästev areng. - Tallinn : Eesti Vabariidusliit, 2008. - 49 lk. : ill.

Kvaliteetne keskkond : kuidas EL sellele kaasa aitab / Euroopa Komisjon, Teabevahetuse Peadirektoraat. - Luxembourg : Euroopa Ühenduste Ametlike Väljaannete Talitus, 2006 (Belgia). - 22, [4] lk. koos kaanega : ill.

LIFE for Natura 2000 : 10 years implementing the regulation / European Commission. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. - 107 lk. : ill.

Maltais, Aaron ; Dow, Kirstin ; Persson, Åsa. Integrating perspectives on environmental security. - [Stockholm] : SEI, 2003. - vi, 29 lk. : ill.

Muutused Eesti elanike keskkonnateadlikkuses ja keskkonnateadvuses 1994-2007 : võrdlusjooni Euroopaga / koostajad Piret Kuldna, Hella Kaldaru ja Kaja Peterson ; kaane kujundus: Irina Tammiss ja Kaido Jaanus. - Tallinn : Säästva Eesti Instituut, 2008. - 83 lk. : ill.

National environmental action plan of Estonia for 2007-2013 / [foreword: Annika Uudelepp]. - Tallinn : Keskkonnaministeerium, 2008. - 48 lk. : ill.

The pan-European environment : glimpses into an uncertain future / European Environment Agency. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities ; Copenhagen : European Environment Agency, 2007. - 75 lk. : ill. EEA report, 1725-9177 ; 4/2007.

The political economy of environmentally related taxes / Organisation for Economic Co-operation and Development. - Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2006. - 199 lk. : ill.

A quality environment : how the EU is contributing / European Commission. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2005. - 22 lk. : ill.

Second national report to the Convention on Biological Diversity [Võrguteavik] : Estonia / Estonian Ministry of the Environment, SEI-Tallinn. - Tallinn : [Säästva Eesti Instituut, 2003?].

http://www.seit.ee/download/CBD-english_final.pdf

<http://digar.nlib.ee/show/nlib-digar:8463>

Sustainable forestry and the European Union : initiatives of the European Commission / European Commission. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. - 56 lk. : ill.

Sutton, Philip W. The environment : a sociological introduction. - Cambridge : Polity Press, [2007]. - xiv, 187 lk.

Third national report to the convention on biological diversity : Estonia / Estonian Ministry of the Environment ; [compiled by Lea Tummeleht ; edited by Marina

Maran]. - Tallinn : Keskkonnaministeerium, 2005. 180 lk. : ill.
<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=227215/Third+national+report+to+the+convention+on+biological+diversity.pdf>
<http://digar.nlib.ee/show/nlib-digar:3957>

Tóth, Gergely ; Moora, Harri. Keskkonnategevuse tulemuslikkuse hindamise käsiraamat. - Tallinn : Säätva Eesti Instituut, [2005]. - 78 lk. : ill., portr.

The use of economic instruments in Nordic and Baltic environmental policy 2001-2005 / Stefan Speck ... [et al.] ; [Nordic Council of Ministers, Nordic Council]. - Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2006. - 295 lk.

Мониторинг и отчетность по окружающей среде : страны Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии / Европейская Экономическая Комиссия. - Нью-Йорк ; Женева ; Организация Объединенных Наций, 2003. - IX, 69 lk.

Программа действий Эстонии в области окружающей среды на период 2007-2013 / [предисловие: Анника Ууделепп]. - Tallinn : Keskkonnaministeerium, 2008. - 56 lk. : ill.

Стратегия Эстонии в области окружающей среды на период до 2030 года / [Министерство окружающей среды]. - [Таллинн] : Keskkonnaministeerium, [2008]. 48 lk.

5. Internetiallikad

Eesti:

Keskkonnaministeerium
<http://www.envir.ee/52084>

Keskkonnainvesteeringute Keskus
<http://www.kik.ee/>

Euroopa Komisjon:

Keskkonna peadirektoraat
http://ec.europa.eu/dgs/environment/index_en.htm

Peadirektoraadi keskkonnateemad:
http://ec.europa.eu/environment/policy_en.htm

Euroopa Liidu keskkonnavalase seadusandluse loomist ja elluviimist jälgiv
mitteametlik võrgustik (IMPEL)
<http://ec.europa.eu/environment/impel/>

Euroopa Keskkonnaagentuur (EEA)
<http://www.eea.europa.eu/et>

EEA keskkonnateemad
<http://www.eea.europa.eu/et/themes/environmental-themes>

European Environment Information and Observation Network
<http://eionet.europa.eu/>

Eurostat: Keskkond ja energia
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?
_pageid=0,1136239,0_45571444&_dad=portal&_schema=PORTAL](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136239,0_45571444&_dad=portal&_schema=PORTAL)

Euroopa Parlament:
[http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?
language=en&id=74&ftuId=FTU_4.10.1.html](http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?language=en&id=74&ftuId=FTU_4.10.1.html)

Muud allikad:

Euroopa Liit ajakirjanikele: Keskkond
<http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/estonian/C40>

Euroopa Keskkonnabüroo
<http://www.eeb.org/>

European Partners for Environment
<http://www.epe.be/>